

В статье проведен источниковедческий анализ периодических изданий по проблемам детской беспризорности и безнадзорности на Юге Украины со второй половины XIX – в начале XX в. Определены главные издания относительно опеки над детьми в регионе, их структуру и информативный потенциал. Отмечено, что особенностью проанализированной прессы, как исторического источника, является то, что ее материалы позволяют воссоздать ряд неизвестных или малоисследованных страниц по указанной проблематике. В то же время отмечено, что значительный комплекс разноплановых материалов периодики требует тщательного источниковедческого анализа, прежде всего с точки зрения полноты освещения событий и достоверности данных, которые помещались на их страницах.

**Ключевые слова:** периодические издания, опека, благотворительность, детские приюты, попечители.

### Summary

**Moskaleva Y. R. Child Homelessness and Neglect in the South of Ukraine (second half of the XIX – early XX centuries): Analysis of Periodicals.**

In the article the source study analysis of periodicals on problems of children's homelessness and neglect in the South of Ukraine second half of the XIX – to beginning of XX centuries. Main publication concerning custody of children in the region, their structure and informative potential. It is noted that the feature of the press as a historical source, is that the materials allow you to recreate a number of unknown or poorly explored pages from the perspective of a given topic. At the same time it is noticed that a significant set of diverse materials periodicals requires careful source analysis, above all from the point of view of completeness of coverage and accuracy of data, which were placed on their pages.

**Keywords:** periodicals, trusteeship, charity, orphanages, trustees.

УДК 94 (438)“1980/2004”

Ю. В. Окуньовська

### ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ

**Реферат.** Процеси розвитку демократичних інститутів у Польщі та зростання громадської активності призвели до розширення діяльності громадського сектору впродовж 1989-2004 рр. Громадські організації у Польщі прийнято ще називати – «неурядовим» або «третьім сектором». Це так звана мережа громадських, некомерційних організацій, що покликані вирішувати проблеми суспільства, які не в змозі вирішити державний сектор.

Діяльність даних організацій є багатoproфільною та охоплює найважливіші сфери суспільного життя, що зафіксовані у ряді законів Республіки Польща починаючи з 1984 р. та були закріплені у законі від 24 квітня 2003 р. «Про діяльність суспільної користі й волонтерство» серед яких: освіта та наука; спорт та туризм; культура і мистецтво; охорона здоров'я; соціальна допомога; міжнародні зв'язки, питання інтеграції.

У зв'язку із диференціацією функцій та завдань організації неурядового сектору єдиної прийнятої класифікації організацій не існує, вони змінюються в залежності від підходів дослідників.

У роботі проаналізовано погляди провідних дослідників з даної теми. Висвітлено джерела та літературу, що розкривають специфіку діяльності громадського сектору Польщі.

**Ключові слова:** «Третій сектор», суспільство, сфера, волонтерство, інтеграція, ідентичність.

Громадські організації у Польщі розгорнули потужну діяльність після 1989 р., коли в країні активізувалися демократичні перетворення. Хоча і раніше існували об'єднання громадян, що виступали за свої права і свободи та з метою політичного протистояння. Процес становлення «третього сектору» відбувався паралельно з інтеграцією Польщі до Європейського Союзу, що відіграло помітну роль і у спрямованості діяльності самих організацій та у спробах їх класифікації.

Мета статті: розробити авторську концепцію класифікації польських громадських організацій за сферами їхньої діяльності.

Окреслена мета передбачає виконання наступних завдань: визначення степені розвитку «третього сектору» Польщі, порівняння наявних класифікацій неурядового сектору, дослідження основних завдань та функцій громадських організацій.

Основою для дослідження стали праці відомих польських науковців – істориків, соціологів та політологів, з дослідження «третього сектору». Серед них найбільш актуальними є праці: Є. Богач-Войтановська [1], М. Гумковська [2], М. Гітлінг [3], П. Глінський [4], С. Голіновська [5], Ю. Дембровська [6], М. Завушка [7], М. Римша [9], П. Франчак [10].

Провідний польський дослідник «третього сектору» П. Глінський вважає період 1989-1992 рр. найбільш динамічним стосовно виникнення організацій. В той час як до 1989 року існувало лише 277 фондів, то уже в 1990 р. було зареєстровано 597 організацій, в 1991р. – 1078, 1992 р. – 1332 [4, s. 376].

Станом на 2004 р. у Польщі було зареєстровано близько 53 тис. неурядових організацій. Проте, якщо розгляди даний сектор у широкому розумінні, то кількість організацій зростає до 100 тис. і включає в себе: профспілкові та релігійні об'єднання, пожежні бригади, батьківські комітети. За дослідження організації Клон/Явор, лише 2/3 організацій від зазначеної кількості є активними. 91 % організацій виникли після 1989 року, з них 48,2 % з'явилися в 2004 р. Найбільш активний період реєстрації неурядових об'єднань припадає в період від 1999 р. до 2004 р. За словами дослідниці Клон/Явор Ю. Дембровської, 25 % польських громадських організацій практично не функціонують. [6]

У зв'язку із розвитком «третього сектору» та постійним виникненням нових організацій постає необхідність їхньої класифікації. Єдиної загально прийнятої класифікації не існує.

Однією із найпопулярніших типологій на даний час є міжнародна класифікація «третього сектору» Національної Ради волонтерських організацій, де за основу було взято економічну активність. Яка передбачає наявність наступних сфер у класифікації: культура та відпочинок; освіта та наукові дослідження; соціальна сфера; медицина та охорона здоров'я; будівництво та економіка будівництва; природне середовище; бізнес; право і політика; філантропія та волонтерат; міжнародна діяльність; релігія [1, s. 34]

На цій підставі, але з певними змінами та доповненнями свою класифікацію дає товариство Клон/Явор виділяючи наступні категорії: спорт, туризм, рекреація; культура і мистецтво; освіта і виховання; наукові дослідження; соціальна сфера, громадська допомога; охорона здоров'я; регіональний розвиток суспільства; охорона навколишнього середовища; захист право працівників; право та дотримання прав громадян; громадська сфера; міжнародні діяльність; релігія. [6, s. 35]

Існує багато способів класифікацій громадських організацій, серед них найпопулярнішими є за сферами впливу, способом фінансування, методами управління. Наприклад, один із провідних американських дослідників «третього сектору» Х. Хенсменн у своїй класифікації поділив організації за двома критеріями, що включають у себе дохід та контроль за коштами. Таким чином, дослідник виділяє дотаційні та комерційні організації. Для Польщі характерний переважно дотаційний тип діяльності організацій. [2, s. 73]

Є. Богач-Войтановська класифікує організації у Польщі за способом фінансування, та виділяє 4 основних типи: організації, які отримують прибитки від продажу товарів та послуг; дотаційні організації, які виживають завдяки індивідуальним внескам та допомоги від приватного сектору; прибуток від участі в грантовій діяльності та від укладених контрактів; самофінансування. [1, s. 36]

Дослідник Б. Іванкевич-Рак розробив свою класифікацію громадських організацій із точки зору на предмет діяльності, включивши такі риси як фінансування, форми власності та методи управління. [7, s. 34]

Згідно із законом від 24 квітня 2003 р. «Про діяльність суспільної користі та волонтерство» усі неурядові організації мають перелік публічних завдань у різних сферах суспільного життя. Дані сфери ми можемо інтерпретувати через поняття «групи інтересів». Групами інтересів називають добровільні об'єднання людей із формальною структурою, у яких особисті вимоги поєднуються з матеріальною, духовною суспільною вигодою і котрі виражають себе всередині своєї організації або через співробітництво і впливи контактують з іншими групами та політичними інститутами.

Отже, ст. 4 закону «Про діяльність суспільної користі та волонтерство» виділяє: 1. Соціальну допомогу та створення рівних можливостей для сімей; 2. благодійну діяльність; 3. Підтримку національних традицій, піклування про польську ідентичність та національність; 4. Підтримка національних меншин; 5. Охорона здоров'я та популяризація здорового способу життя; 6. Допомога людям з обмеженими можливостями; 7. Підтримка безробітних та допомога у працевлаштуванні, боротьба із безробіттям; 8. Захист прав жінок, та вироблені рекомендацій стосовно забезпечення рівних прав чоловіків та жінок; 9. Діяльність спрямована на підтримку економічного розвитку; 10. Підтримка громад та місцевих товариств; 11. Наука, освіта, розвиток та виховання; 12. Краєзнавство, а також дозвілля дітей та молоді; 13. Культура, мистецтво, охорона культурних цінностей; 14. Популяризація фізичної культури та спорту; 15. Екологія та захист тварин; 16. Громадський порядок і безпека; 17. Дотримання засад оборонного комплексу; 18. Захист прав людини, суспільства, демократії; 19. Захист населення, діяльність надзвичайних служб; 20. Допомога при різного роду катастрофах; 21. Захист прав споживачів; 22. Діяльність спрямована на європейську інтеграцію і розвиток міжнародних контактів; 23. Створення волонтерських організацій; 24. Надання технічної, освітньої, інформаційної і фінансової допомоги іншим неурядовим організаціям. [8]

Таким чином, порівнявши різні підходи до класифікацій організацій ми можемо визначити їх основні завдання, які полягають у задоволенні індивідуальних і соціальних потреб; прийнятті активної участі громадянства в питаннях тих, що стосуються загального блага суспільства; сприянні плюралізму і різноманітності суспільного життя, створенні сектору завдань, що виступають індивідуальною та соціальною альтернативою уряду; створенні механізмів соціальної участі в процесі прийняття рішень на різних рівнях суспільного життя.

Ще одним складовим елементом, що впливає на класифікацію організацій, виступають функції діяльності неурядового сектору. «Третій сектор» має багато важливих соціально-економічних функцій, які спрямовані на задоволення суспільних потреб. Польська дослідниця громадських організацій М. Завушка виділяє 4 основні функції: 1. Функція приналежності, яка полягає у ідентифікації людей до певних соціальних груп, наприклад асоціації пенсіонерів, жіночі організації. 2. Функція виразності, має на меті реалізацію найважливіших потреб людини (самореалізацію), вона несе важливе психосоціальне значення для тих осіб, які вже досягли певного рівня у суспільстві. 3. Функція сприяння пов'язана з самодопомогою та благодійністю. Одним з проявів реалізації цієї функції є допомога по безробіттю, хворими на СНІД. 4. Функція опікова-виховна орієнтована на дітей та молодь, яким необхідно створити оптимальні умови для розвитку. [3, s. 32]

Автор статті на основі проаналізованого матеріалу пропонує свою класифікацію громадських організацій в Польщі, яка ґрунтується на суспільних сферах впливу, має соціальну спрямованість та включає в себе 5 основних груп.

До першої групи пропонується віднести організації, які відповідають за соціальну сферу, а саме це: Фонд розвитку місцевої демократії, Фонд «Малий горобець», Хельсинський фонд з прав людини у Польщі, Фонд «Дарунки серця», асоціація «Академія розвитку філантропії у Польщі»; другу – складатимуть освітні та наукові організації, до яких належать: Центр громадянської освіти, Фонд «Освіти для демократії», Товариство допомоги дітям та молоді; у третій групі ми виділимо організації, що займаються охороною здоров'я та медициною: Польський Червоний Хрест, Товариство допомоги дітям, Польський комітет громадської допомоги; до четвертої входять організації, які сприяють розвитку туризму та захисту навколишнього середовища, а саме: Фонд локальна земля, Центр екологічного права, Центр екологічної діяльності «Джерела»; п'ята група включатиме в себе організації, що беруть участь у міжнародній діяльності та сприяють процесам європейської інтеграції, наприклад: Польська Фундація ім. Роберта Шумана; Фундація ім. Стефана Баторего; Асоціація «Про-Європа», Фундація Польсько-Української Співпраці PAUCI.

Таким чином, під час дослідження було розглянуто різні підходи щодо класифікації неурядових організацій Польщі. Визначено степінь розвитку «третього сектору» впродовж 1989-2004 рр, показано інтенсивність виникнення громадських організацій. Запропоновано порівняльний аналіз різних класифікацій провідних науковців, які займаються вивченням неурядових організацій за такими особливостями: сферами впливу, методами управління, фінансування та предметом діяльності. У статті охарактеризовано основні завдання та функції «третього сектору», що допомагають нам визначити тип класифікації організацій.

Також було представлено авторську концепцію класифікації неурядових організацій, що складається з 5 груп, які відповідають основним суспільним інтересам. Автором, на основі статистичних даних організації КЛОН/ЯВОР, підраховано відсоток громадських організацій, що задіяні у визначених групах: у сфері освіти – 30%, туризму – 34%, охорони здоров'я – 7%, соціальному благополуччю – 8% та у встановленні міжнародних співробітництва – 7%. Також, під час дослідження було визначено, що 14 % організацій відносяться до кількох груп одночасно, тобто мають вплив на діяльність в різних сферах суспільства.

Перспективи подальшого вивчення даної теми зумовлені необхідністю детального вивчення кожної сфери впливу громадських організацій на суспільне життя, а також на процес європейської інтеграції Польщі впродовж 1989 -2004 рр.

### Список використаної літератури

1. Bogacz-Wojtanowska E. Zatrudnienie w trzecim sektorze: możliwości i perspektywy. / E. Bogacz-Wojtanowska – Warszawa, 2009. – s. 15-26
2. Gumkowska M., Herbst J. Najważniejsze pytania- podstawowe fakty. Polski sektor pozarządowy/ M. Gumkowska, J. Herbst/ Електронний ресурс – Warszawa, 2008. – Режим доступу: [www.ngo.pl](http://www.ngo.pl)
3. Gitling M. Rola organizacji pozarządowych w rozwiązywaniu problemów ludzi wykluczonych społecznie: periodyk naukowy akademii polonijnej/ M. Gitling – 2012 nr 1 (6) - s. 32
4. Gliński P. Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego?/ P. Gliński – Warszawa 2006. – 177 s.
5. Golinowska S. Polityka społeczna a proces integracji Polski z Unia Europejska/ S. Golinowska //Nowa dylematy polityki społecznej – №65 – s.1-32
6. Dąbrowska J., Gumkowska M., Wygnański J. Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania. Wydawnictwo Stowarzyszenie Klon/Jawor./ J. Dąbrowska, M. Gumkowska, J. Wygnański – Warszawa, 2002 – 123 s.
7. Załuska M. Prawne i organizacyjne ramy działania organizacji pozarządowych./ M. Załuska – Warszawa, 2004 – 213 s.
8. Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet>
9. Rymśa M. Polityka państwa w obec trzeciego sektora obywatelskiego w Polsce w latach 1989-2006 / M. Rymśa//Trzeci Sektor. – 2006. – Nr.8. – S. 2-10
11. Frączak P. Budowanie reprezentacji trzeciego sektora, czyli o strukturze ruchu pozarządowego / P. Frączak // Trzeci Sektor. – 2006 – Nr 6 – s. 113-123

### Аннотация

**Окуневская Ю. В. Проблема классификации неправительственных организаций Польши.**

Процессы развития демократических институтов в Польше и рост общественного сознания привели к активизации деятельности общественного сектора в течение 1989-2004 гг.

В связи с различными определениями функций и задач организаций неправительственного сектора единой принятой классификации организаций не существует, они меняются в зависимости от подходов исследователей. В работе проанализированы взгляды ведущих исследователей по данной тематике. Освещены источники и литературу, раскрывающие специфику деятельности общественного сектора Польши.

**Ключевые слова:** «Третий сектор», общество, сфера, волонтерият, интеграция, идентичность.

### Summary

**Okun'ovs'ka Y. V. The Problem of the Classification of non-governmental organizations in Poland.**

The development of democratic institutions in Poland and the growth of social consciousness have led to the activation of the public sector during the 1989-2004. Adopted uniform classification of organizations does not exist due to the different definitions of the functions and objectives of the non-governmental sector, they change depending on the approach of researchers. The paper analyzes

views of the leading researchers on this subject, sources and literature, revealing the specifics of the public sector in Poland are analyzed in this article.

**Keywords:** "Third Sector", society, sphere, volunteering, integration, and identity.

УДК 94(477.7) : 334.734 : 631.115.8 «18/19»

І. В. Пятницькова

## ЗЕМЛЕРОБСЬКІ АРТІЛІ М. В. ЛЕВИТСЬКОГО НА ПІВДНІ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

**Реферат.** Землеробські артїлі були одним із напрямів кооперативного руху, поширеного на Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. Ініціатива їх створення належала громадському діячу, ідеологу українського кооперативного руху Миколі Васильовичу Левитському. Саме завдяки його сприяння у середині 90-х років XIX ст. на Херсонщині було засновано 125 землеробських артїлій.

У статті розглянуто внутрішню структуру артїлій, принципи та умови співпраці, які базувались на засадах рівності всіх членів. Актуалізовано питання їх морально-виховної функції. Визначено, що їх діяльність сприяла запровадженню нової техніки та технологій у сільськогосподарське виробництво, розширенню посівних площ та збільшенню врожайності.

Проаналізовано причини розпаду землеробських артїлій на початку XX ст., серед яких недостатнє фінансування, відсутність координуючого органу, компетентних керівників на місцях, законодавчої бази. Розкрито значення землеробських артїлій М. В. Левитського, яке полягало не лише у розвитку господарств артільників, а й більш широкому та інтенсивному залученню селян до капіталістичних умов господарювання.

**Ключові слова:** артіль, землеробські артїлі, кооперація, кооперативний рух, селяни, сільське господарство, капіталістичні відносини.

Сучасна історична наука в Україні переживає час свого істотного оновлення. Перспективними стають дослідження історії повсякденності, ментальності, що значно розширюють та поглиблюють знання про минуле, «оживляють» його, роблять більш зрозумілим для сучасників. Серед всього розмаїття тем сучасних досліджень, вітчизняні історики значну увагу присвятили вивченню кооперативного руху, його значенню та впливу на життя українського суспільства кінця XIX – початку XX ст.

Одним із його напрямків були землеробські артїлі, засновані М. В. Левитським у 90-ті роки XIX ст. на Півдні України. Їх унікальність полягає в тому, що це були перші подібні організації на території України. Не зважаючи на відносно короткий час свого існування, вони вплинули на зміну повсякденного життя та світогляду селян, які брали в них участь.

Вивчення південноукраїнських землеробських артїлій почалося ще за часів їх активного функціонування, наприкінці XIX – на початку XX ст. Історія, принципи функціонування землеробських артїлій розглядалися у працях І. Фаресова, С. Л. Маслова [14, 10]. На основі статистичного матеріалу дослідники аргументовано доводили, що участь у них сприяла збагаченню та покращенню господарства артільників.

У радянську добу вчені не приділяли окремої уваги дослідженню даної проблеми. За часів незалежності вона знову стала актуальною і розглядалась, як перспективний досвід організації співпраці в перехідну добу. Діяльність землеробських артїлій була проаналізована у загальних роботах з історії кооперативного руху України В. І. Марочка, А. І. Фаренія [9, 12, 13]. Життєвому шляху, діяльності та творчому доробку М. В. Левитського присвячено дослідження В. Б. Вовченко [2].

Джерелознавчу базу даного дослідження складають матеріали ф. 327 «Левитський М. В.» Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, до якого ввійшли спогади М. В. Левитського, статuti землеробських артїлій, результати їх перевірок, анкети та заяви членів.